

ชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย
สถานที่ตั้งชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย ตำบลแม่ปิ่น อำเภอแม่ปิ่น จังหวัดนครสวรรค์

สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนที่มีการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมืองในชุมชน

พืชพื้นเมืองที่มีการอนุรักษ์ในชุมชน ได้แก่ บุกลอก กระเจียว ส้มกบ ต้นจันทน์ มะกอกป่า มะเฒ่าป่า ส้มพองเหมาะ ปอกระบิด มะเฒ่าหลวง หวาย มะกอกป่า และต้นไข่เต่า

บุกลอก

กระเจียว

ต้นส้มกบ

ต้นจัน

ต้นมะกอกป่า

ต้นมะเ็น้ำป่า

ต้นส้มพอเหมาะ

ต้นปอกระบิด

มะเฒ่าหลวง

ต้นหวาย

ต้นมะกอกป่า

ต้นไข่เต่า

ชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย ตำบลแม่เป็น อำเภอมะเข่เป็น จังหวัดนครสวรรค์

ในอดีตตำบลแม่เป็น มีลักษณะเป็นป่าดงดิบอยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ซึ่งมีนายดินพระอัมพร เป็นผู้นำกลุ่มแรกที่เข้ามาบุกเบิก และตั้งบ้านเรือนบริเวณบ้านโนนสมบรูณ์เพื่อจับจองพื้นที่ทำการเกษตร ต่อมาจึงมีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาจากที่ต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้ป่าถูกบุกรุกมากขึ้น ดังนั้น กรมป่าไม้ จึงมอบพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร นำไปจัดสรรให้ราษฎรใช้ทำกิน ต่อมา แม่เป็นได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอมะเข่เป็น ในปี 2539 และยกฐานะเป็นอำเภอมะเข่เป็น เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2550 มาตรา 40 และมาตรา 95 แห่งพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 บัญญัติให้จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงให้สภาตำบลแม่เป็น จัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เป็น กิ่งอำเภอมะเข่เป็น จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2538 และในปี 2539 ได้แยกออกมาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เป็น อำเภอมะเข่เป็น จังหวัดนครสวรรค์

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลแม่เป็น อำเภอมะเข่เป็น จังหวัดนครสวรรค์ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอน บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนสภาพเสื่อมโทรมและภูเขา มีพื้นที่ราบบางส่วนในหมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 5 และ 6 แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองโพธิ์ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขา แม่กะสือไหล ไปทางทิศตะวันออก ผ่านหมู่ที่ 8, 9, 10, 13, 18, 19 และ 20 เข้าเขตตำบลปางสวรรค์ คลองยาง คลองห้วยเหล็ก และคลองค่าย มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ 1 แหล่ง ในเขตหมู่ที่ 22 บ้านลานสอง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำใช้ในการเกษตรและเหมาะสำหรับจัดเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

ลักษณะภูมิอากาศ

มีลักษณะอากาศร้อนชื้น มีช่วงฤดูฝนและฤดูแล้งที่เห็นชัดเจน ฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม - กลางเดือนตุลาคม และจะมีฝนตกชุกในเดือนกันยายน - เดือนตุลาคม ส่วนฤดูหนาวได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงกลางเดือนตุลาคม - กลางเดือนกุมภาพันธ์ และจะมีอากาศหนาวเย็นในช่วงปลายเดือนธันวาคม - กลางเดือนมกราคม

เดือนมกราคม มีอากาศหนาว อุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 14.2 องศาเซลเซียส และช่วงเดือนมีนาคม - เดือนกรกฎาคม มีอากาศร้อนถึงร้อนจัด อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 42.4 องศาเซลเซียส ในเดือนพฤษภาคม 2558 อุณหภูมิเฉลี่ย 29.12 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝน 804.3 มิลลิเมตร

เดือนกุมภาพันธ์ มีอากาศหนาว อุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 10.4 องศาเซลเซียส และช่วงเดือนมีนาคม - เดือนกรกฎาคม มีอากาศร้อนถึงร้อนจัด อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 43.7 องศาเซลเซียส ในเดือนพฤษภาคม 2559 อุณหภูมิเฉลี่ย 09.08 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝน 1,538.8 มิลลิเมตร

สภาพภูมิอากาศของจังหวัดนครสวรรค์ สัมพันธ์กับปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี หากปีใดปริมาณน้ำฝนมากกว่า 1,200 มิลลิเมตรต่อปี จะเกิดปัญหาน้ำท่วม ถ้าปริมาณฝนต่ำกว่า 1,000 มิลลิเมตรต่อปี จะประสบปัญหาฝนแล้ง ทั้งนี้ สืบเนื่องจากสภาพพื้นที่ของจังหวัดที่มีลักษณะคล้ายท้องกระทะ หรือ ฝั่เสื่อทางปักปัน

วัฒนธรรมและประเพณี

1. ประเพณีบวชต้นไม้

“พิธีบวชต้นไม้” เป็นประเพณีของชาวบ้านคลองห้วยหวายที่จะจัดพิธีขึ้นทุกปี โดยชาวบ้านและเยาวชนทุกคนมีส่วนร่วม รวมทั้งยังมีหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ มาร่วมกิจกรรม เช่น กรมป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เปิน เป็นต้น ซึ่งมีวิธีคิดและวิธีการปฏิบัติคล้ายคลึงกับ “พิธีสืบทอดแม่น้ำ หรือ คน” ด้วยการต่ออายุให้เจริญยั่งยืนสืบไป พิธีบวชต้นไม้หรือพิธีบวชป่า เป็นพิธีที่ยังคงสืบทอดประเพณีมาถึงปัจจุบัน มีการประกอบพิธีบวชต้นไม้ ต้นไม้ที่มีอายุยาวนานหลายปี ในด้านกุศโลบาย ในการรักษาป่าของชาวบ้าน ความเชื่อว่าป่าเขาล้วนแต่มีผีปกปักรักษา มิให้ใครมารุกทำลาย พิธีกรรมที่หลากหลาย อาทิ การเลี้ยงผีขุนน้ำ ผีเจ้าป่าเจ้าเขา ปลุกฝังให้คนต้นน้ำมีจิตใจรักษาป่าและน้ำของเขาไว้ พิธีการบวชต้นไม้ หรือบวชป่าก็เป็นเช่นเดียวกัน ส่วนที่มาของการ “บวชป่า” มาจากวิธีการห่มจีวรให้กับต้นไม้เช่นเดียวกับการบวชพระ ส่งผลให้สภาพภาพของคนและต้นไม้เปลี่ยนไป นับเป็นการนำความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ขั้นตอนและวิธีการบวชต้นไม้ นิยมทำกันเหมือนงานบุญทั่วไป โดยเจ้าพิธีจะใช้สายสิญจน์ล้อมอาณาบริเวณที่จะบวชต้นไม้ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลต่อชาวบ้านและต้นไม้ที่จะทำพิธี เจ้าพิธีจะจึงนำจีวรที่เตรียมไว้ไปห่มให้กับต้นไม้ เป็นอันเสร็จพิธี การบวชให้ต้นไม้ใดบ้าง ขึ้นอยู่กับความเชื่อและเจตนาของชุมชนเอง บวชได้ตั้งแต่ต้นไม้ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ แต่ส่วนมากจะเน้นต้นไม้ที่ขนาดใหญ่ มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งต้นไม้ในป่าที่ผ่านการรุกรทำลาย เพราะจะสามารถฟื้นคืนสภาพเป็นป่าสมบูรณ์ได้ในเวลาเพียงไม่กี่ปี ถ้าไม่ถูกรบกวนอีก

ชาวบ้านเชื่อว่า ผืนป่าที่ผ่านพิธีบวช เป็นเสมือนดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าผู้ใดก็ไม่อาจเข้าไปทำลายได้ ทำให้ต้นไม้มีโอกาสเติบโต และสายน้ำที่เกิดจากป่าต้นน้ำ ก็จะช่วยฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

การบวชป่าถือเป็นความร่วมมือกันของคนในชุมชน ที่ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน ในการดูแลรักษาป่าและแหล่งต้นน้ำลำธารด้วย

ความสำคัญ

1. เป็นการยับยั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. เป็นการรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้อุดมสมบูรณ์
3. สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

พิธีกรรม

1. สสำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และเกรงว่าน่าจะถูกลักลอบตัด
2. เชิญชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเช่นสังวैयाเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งมีข้าวเหนียวสุก 1 ปั้น กล้วยสุก 1 ลูก และหมากคำ พลูใบ
3. เตรียมเครื่องบวช มีผ้าเหลืองตามจำนวนต้นไม้ ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ น้ำขมิ้นส้มป่อย จัดสร้างศาลเพียงตา สำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาอาศัยเฝ้าต้นไม้
4. เมื่อถึงวันกระทำพิธีก็โยงด้ายสายสิญจน์ไปตามป่าและต้นไม้ วกกลับมายังสถานที่ประกอบพิธี
5. พิธีกรรมจะเริ่มจากปูอาจารย์ที่เป็นหมอเวทมนต์ ทำพิธีเช่นสังวैया เช่น เทพารักษ์ ผีป่า ผีเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ ดูแลต้นไม้ หากมีผู้ใดมาตัดไม้ทำลายป่า ขอให้ผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ จากนั้น ก็บอกแม่ธรณีโดยใช้หมากพลูตามประเพณี เมื่อเสร็จพิธีเช่นสังวैयाแล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์ เริ่มจากไหว้พระสมณาทนศีลอาราธนาพระ พระสงฆ์เจิมพระพุทธรูป เสร็จแล้วพระสงฆ์จะห่มผ้าเหลืองให้

ต้นไม้ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นประพรมน้ำพระพุทธรณ์ตามต้นไม้ที่บวชไว้ เป็นเสร็จพิธี พิธีบวชป่าจึงเป็นถือเป็นการอนุรักษ์ป่า เพื่อเป็นป่าที่สมบูรณ์ในอนาคต

2. ประเพณีบุญบั้งไฟ

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอแม่เป็น อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน จึงมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมมาจากภาคอีสาน จึงได้มีการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ขึ้นทุกปีเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน นิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 อันเป็นช่วงฤดูฝน เข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาฝนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ส่วนอำเภอแม่เป็นนั้น จะมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม

บุญบั้งไฟมีตำนานเล่าขานมานาน จากนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไอ่ เรื่องพระยา คันทาก ล้วนแต่กล่าวถึงการจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝน (เทวดา) ได้บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล ถือว่าเป็นประเพณี อันสำคัญที่จะละเลยมิได้ เพราะมีความเชื่อว่า หากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟก็อาจจะก่อให้เกิด ภัยพิบัติแก่ผู้คนในชุมชน และเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้าน นั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีอาหารข้าวปลาที่บริบูรณ์ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย

ผู้นำในชุมชน และกลุ่มผู้อนุรักษ์

นายเดช เขียวเขตรวิทย์ ประธานเครือข่ายป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ต.แม่เลย์ อ.แม่वंก จ.นครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ต.ลานสัก อ.ลานสัก จ.อุทัยธานี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ต.ชุมตาบง ต.ปางสวรรค์ อ.ชุมตาบง จ.นครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ต.ระบำ อ.ลานสัก จ.อุทัยธานี

อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร เช่น นาข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย และถั่ว

ภาพกิจกรรมการสำรวจชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย
ตำบลแม่เปิน อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์

เจ้าหน้าที่สำนักคุ้มครองพันธุ์พืชเก็บข้อมูลการสำรวจชุมชน
โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้อนุรักษ์พันธุ์พืชในชุมชน
เกี่ยวกับประวัติชุมชน ความเป็นมา และข้อมูลทั่วไปของชุมชน
บ้านคลองห้วยหวาย ตำบลแม่เปิน อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์

ภาพกิจกรรมการสำรวจชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย
ตำบลแม่เปิน อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์ (ต่อ)

เจ้าหน้าที่สำนักคุ้มครองพันธุ์พืชลงพื้นที่ในชุมชน
บ้านคลองห้วยหวาย ตำบลแม่เปิน อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์